

ДОТИКОВІ ЛЕКСЕМИ В ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ ЮЛІЯ ІЗДРИКА
«КАЛЕНДАР ЛЮБОВІ»: ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ,
ЛІНГВІСТИЧНА СПЕЦИФІКА ЗАСТОСУВАННЯ

У статті репрезентовано лінгвістичне використання дотикових лексем у контексті використання їх Юрієм Іздриком як поетом-постмодерністом. Також акумульовано характерні особливості, функціонально-стилістичне наповнення таких лексичних одиниць у художніх текстах, зокрема у віршах.

Ключові слова: дотикові лексеми, слова на позначення дотиків, поезія, сучасна поезія, Юрій Іздрик, збірка «Календар любові».

The article presents the linguistic use of tactile lexemes in the context of their use by Yuriy Izdryk as a postmodernist poet. It also accumulates the characteristic features, functional and stylistic content of such lexical units in literary texts, in particular in poems.

Key words: tactile lexemes, words denoting touches, poetry, modern poetry, Yuriy Izdryk, collection «Calendar of Love».

У поетичному мовленні лексику на позначення дотиків, іншими словами дотикову або тактильну лексику, використовують для безпосередньої номінації сенсорних реалій та ознак, а також широко застосовують у процесі конвергенції сенсорних явищ – нагромадження в одному фрагменті тексту кількох сенсорних образів, що витворюють полімодальний образ, який сприймається у конкретних момент часу декількома органами чуття одразу.

Як відомо, поети користуються унормованою літературною мовою, проте їх ексклюзивне світосприйняття, а також специфіка поетичного мовлення зумовлюють витворення унікального мовного середовища. Юрій Іздрик не є винятком цього спостереження. Контакт Юрія Іздрика, як і будь-якого іншого митця, зі світом є унікальним, рефлексії на навколишнє середовище – специфічні, а уявлення про світ відмінне від звичного реципієнта.

Тактильна лексика широко репрезентована в художньому мовленні на позначення якостей характеру людини, температурних відчуттів, зовнішніх та внутрішніх характеристики дійових осіб чи ліричного героя тощо, проте Юрій Іздрик використовує не просто тактилізми, а й натяки на якісь певні дотики чи відчуття під час дотиків. Звісно, поет звертає нашу увагу й на сам процес «торкання» когось, використовуючи лексему «дотик», проте вживає її зазвичай у метафоричному значенні.

Розглянемо більш докладно лексику на позначення дотиків у поетичній збірці Юлія Іздрика «Календар любові»:

– «не дай мені здохнути мила / надихатись дай тобою / укрити тебе крилами // дай мені люба подиху / дай мені люба **дотику**...» – із вірша «а бо так» [1, с. 30]. Лексема «дотику» – іменник, чоловічого роду, однини, знахідного відмінку; дотик означає безпосередній процес «торкання» до когось або до чогось і в контексті носить скоріше метафоричне значення: дати дотик, тобто воскресити, не дати померти. Отже, лексема «дотик» набуває цілком символічного значення як якийсь живильний еліксир;

– «дуже важливі душі відрухи / віддихи, видихи, подихи, **дотики**» – із вірша «take it easy» [1, с. 32]. Слово «дотики» – іменник, ужитий у називному відмінку множини і виконує синтаксичну функцію однорідного означення, саме тому розглядати його варто, беручи до уваги інші означення. Уживаючи лексеми «відрухи, віддихи, видихи, подихи і дотики»

паралельно, автор робить їх контекстуальними синонімами, підкреслюючи їх важливість. У цьому контексті доцільно трактувати лексему «дотик» у прямому, притаманному її значенні;

– «*я здолав стільки ярдів що кожен джихад/ не скасує твоїх **поцілунків***» – із вірша «калькуляція» [1, с. 83]. У поезії маємо іменник «поцілунків», ужитий у знахідному відмінку множини. Поцілунок виступає безпосередньо дотиковим відчуттям, більш конкретно: дотиком губ. Автор намагається показати нам важливість поцілунку, а отже, дотику, підкреслюючи це тим, що доклав надто багато зусиль, аби його отримати. Юрій Іздрик недаремно підкреслює цю важливість суб'єктом джихад, оскільки в мусульманській традиції це вважається боротьбою за щось надблагородне та надпотрібне, а отже, можемо вважати тактилізм «поцілунок» ужитий у напівметафоричному значенні;

– «*втягни скалку око розплющ / вухо відкрий **обійми присутніх***» – із вірша «hot-cool» [1, с. 85]. Тактильний сенсоризм «обійми» виражений дієсловом теперішнього часу, II особи однини; означає торкатись до когось до допомогою рук. Ужито в переносному значенні оновлення, переродження в щось нове;

– «*ти можеш мені повірити/- на дотик, а не на слово?*» – із вірша «time out» [1, с. 136]. Лексема «на дотик», виражена іменником чоловічого роду, однини, місцевого відмінка з прийменником «на». У тексті контрастує із фразеологізмом «повірити на слово», тобто повірити без будь-яких доказів – таким чином створює опозицію повірити на слово-повірити на дотик, чим автор надає словосполученню переносного поетичного значення;

– «*обійми твоїх живильні компреси / і доза найменших твоїх **поцілунків***» – із вірша «абсистенція» [1, с. 209]. Тут маємо дві лексеми «обіймів» – виражену іменником у родовому відмінку множини, у контексті виконує роль означення та входить до словосполучення «обіймів компреси», чим набуває метафоричного значення, оскільки компреси – це те, що лікує, а отже, обійми теж перетягують на себе значення важливості / ліків. Інша лексема «поцілунків», аналогічно до попередньої, виражена іменником у родовому відмінку множини, у контексті виконує роль означення, сполучається зі словом «доза» і приймає контекстуальне значення ліків, скільки доза – одиниця вимірювання ліків. Отже, обидва тактильні сенсоризми вжито в переносному значенні;

– «*тісно **сплітаються** наші пальці / смачно кохаються наші душі*» – із вірша «превізія» [1, с. 235]. Досить незвичне та поетичне поєднання, що не вказує нам на прямий дотик, а лише дає натяк на фізичний тактильний контакт, «сплітаються пальці» – дієслово (теперішній час, III особа множини, недоконаний вид) з іменником (множина, називний відмінок), що мають переносне значення – людина бере когось за руку. Тактилізм ужито в метафоричному значенні;

– «*і незграбний **поцілунок** кутиками уст*» – із вірша «космонавтика» [1, с. 250]. Лексема «поцілунок» виражає значення фізичного контакту губ із суб'єктом поцілунку, виражена іменником називного відмінка, однини, чоловічого роду, ужита в прямому значенні, проте разом із доповненням «кутиками уст» створює особливий поетичний образ;

– «*дай мені **дотик**/взьми **поцілунок***» – із вірша «вірус» [1, с. 278]. Тут можемо виокремити тактильні сенсоризми «дотик» та інший, ужитий у значенні дотику губами «поцілунок» – виражені іменниками чоловічого роду, однини, знахідного відмінка та вжиті в значенні метафоричному (перенесення ознаки матеріальної речі на нематеріальні відчуття);

– «*от щойно рука ще **торкалась** твоєї руки / а вже поміж нами стіна многолика стоока*» – із вірша «update 1968» [1, с. 278]. Поет за допомогою реального відчуття створює переносний образ, побудований на контрасті: близько – далеко в ірреальному вимірі. У вірші вжито дієслово «торкалась» минулого часу, жіночого роду, недоконаного виду;

– «*ми **торкаємось** дна щоб у небі новому зависнути*» – із вірша «make love» [1, с. 376]. Тактильний сенсоризм «торкаємось», виражений дієсловом теперішнього часу, I особи множини, недоконаного виду. При сполучуваності з іменником «дно» отримуємо

фразеологізм – торкнутись дна – дійти до точки, з якої немає вороття. Лексема вжита в переносному значенні.

– «багато всього я тобі сказав / і тільки **доторків** було не досить //...// так мало ніжності / так мало **доторків**» – із вірша «jurisdiction» [1, с. 378]. Повторювана лексема «доторків», що вжита у прямому значенні та виражена іменником у формі родового відмінка, однини, чоловічого роду. У обох випадках вживання створює ілюзію контрасту та протиставлення: багато сказаного-мало доторків.

– «шепотом **доторком** послизом поповзом/ми просуваєм локальне літо» – із вірша «кліматоморфи» [1, с. 419]. Акторське підкреслення способу дії, ужите в метафоричному значенні: просування літа «шепотом доторком послизом поповзом». Тактилізм «доторком», виражений іменником у орудному відмінку однини чоловічого роду.

У процесі досліджень, пов'язаних із концептуалізацією тактильних сенсоризмів та їх роллю в художній творчості було простежено взаємозв'язок між такими двома аспектами: каналом, тобто модальністю сприйняття (сенсорного) об'єкта, і підбором засобів мови для опису ознаки [2, с. 73]. З огляду на зазначене маємо опозицію між дотиковим відчуттям та переданням його в художньому мовленні.

Традиційно дотики, котрі ми відчуваємо в процесі сприйняття якогось об'єкта чи суб'єкта, надходять у наш мозок після тактильного контакту [2, с. 73]. У мові це репрезентується здебільшого дієсловами торкатись, обіймати тощо.

Пагадигма засобів передавання дотиків у творах поета не надто розгалужена, іноді він уживає лише натяки на той чи той дотик, не називаючи його й не відтворюючи безпосередньо, але при цьому ніби підштовхує нас до власних відчуттів-спогадів.

Для передавання дотиків використано переважно дієслова: *торкаємось*, *обіймати*; досить поширений ще іменник *дотик*, а от уживання прикметників є нехарактерним. Загалом функціонування порівняно малої кількості дотикової лексики цілком характерне для специфічної творчої манери поета. Надмірну завуалізованість пояснюємо тим, що кожен вірш спрямований на інтелектуального освіченого читача, який має вільно орієнтуватися в мистецтві, філософії та інших галузях буття людини.

Загалом у книзі проілюстровано 16 випадків уживання тактильних сенсоризмів, проте більшість із них репрезентовано функціонуванням іменника «дотик» у різних граматичних формах: «...дай мені люба подиху / дай мені люба дотику» – із вірша «а бо так» [1, с. 30], «дуже важливі душі відрухи / віддихи, видихи, подихи, дотики» – із вірша «take it easy» [1, с. 32], «ти можеш мені повірити /– на дотик, а не на слово?» – із вірша «time out» [1, с. 136], «дай мені дотик / візьми поцілунок» – із вірша «вірус» [1, с. 278], «багато всього я тобі сказав / і тільки доторків було не досить //...// так мало ніжності / так мало доторків» – із вірша «jurisdiction» [1, с. 378], «шепотом доторком послизом поповзом / ми просуваєм локальне літо» – із вірша «кліматоморфи» [1, с. 419]. Усі ці лексеми інтерпретують дотики, проте не у властивому їм розумінні – як безпосереднє сприйняття світу, а як щось особливе, доторк, який має змінити все.

Щодо інших зразків тактильних сенсоризмів маємо приклад цілком типового вживання лексеми «торкатись» у його напівпервинному значенні: «от щойно рука ще торкалась твоєї руки / а вже поміж нами стіна многолика стоока» – із вірша «update 1968» [1, с. 278] та в досить оригінальному, метафоричному: «ми торкаємось дна щоб у небі новому зависнути» – із вірша «make love» [1, с. 376].

Особливого значення автор надає дотикам як проявам любовних почуттів, зокрема використовує парадигми лексем «обійняти» та «поцілувати»: «я здолав стільки ярдів що кожен джихад / не скасує твоїх поцілунків» – із вірша «калькуляція» [1, с. 83], «витягни скалку око розплющ / вухо відкрий обійми присутніх» – із вірша «hot-cool» [1, с. 85], «обіймів твоїх живильні компреси / і доза найменших твоїх поцілунків» – із вірша «абсистенція» [1, с. 209], «і незграбний поцілунок кутиками уст» – із вірша «космонавтика» [1, с. 250].

Найбільш витонченим, оригінальним та водночас характерним для творчості Юрія

Іздрика є передавання дотиків через натяк, уникаючи безпосереднього зображення процесу тактильного відчуття: *«тісно сплітаються наші пальці / смачно кохаються наші душі»* – із вірша «превізія» [1, с. 235].

Отже, характерною особливістю творів Юрія Іздрика є вживання класичних, поодиноких зразків тактильних сенсоризмів із типовою та нетиповою структурою. Застосування дотикової лексики впливає на красу й виразність поетичного мовлення, допомагає розкрити зміст віршів із нового боку, підсилює образні відчуття домінантної думки автора.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Іздрик Юрко. Календар любові. Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. 425 с.
2. Кольороназви у творчості Ліни Костенко : курсова робота. Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. Сімферополь, 2014. URL: https://knowledge.alibest.ru/literature/3c0b65625a2ad79a5d53b89421216d27_0.html